
HRVATSKI KATOLIČKI POKRET "POTPUNO ZAKAZAO I NEUSPIO"?

Fabijan Veraja, Rim

UDK: 267 (497.5) "1920/1941"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 5/2005.

Sažetak

Hrvatski katolički pokret je jedna od najznačajnijih pojava u hrvatskom katolicizmu u prvoj polovici XX. stoljeća i upravo je neshvatljivo da je katolički intelektualac mogao ustvrditi kako je taj Pokret "potpuno zakazao i neuspio". Autor ovoga članka želi podsjetiti na okolnosti koje su uvjetovale taj Pokret i na ideale koji su inspirirali prvu generaciju hrvatskih katoličkih organiziranih laika: radilo se, naime, o tome da se spase kršćanske vrijednosti u hrvatskom narodu koje je ugrožavao nasrtljivi liberalizam na svim područjima javnoga života. Bilo je normalno da se katolički laikat angažira i na političkom planu u obrani i promociji tih vrednota, no na skliskom terenu politike došlo je do razilaženja u katoličkim redovima. Dok su Petar Rogulja i njegova struja u katoličkom Senioratu upravo od političkog rada očekivali najveće rezultate, bilo je i onih koji su u tome vidjeli opasnu politizaciju Katoličkog pokreta. To je dovelo do rascjepa u samom Pokretu. Velika je zasluga Ivana Merza da je došlo do afirmacije izvanstranačke Katoličke Akcije, u obliku Orlovstva, gdje je naglasak ponovno stavljen na duhovnu formaciju članova. To je bilo od presudne važnosti za sljedeće razdoblje katolicizma u Hrvatskoj.

Pred koju je godinu objavljen zanimljivi spis pjesnika Ive Lendića (1908.-1982.), u izdanju splitskog nakladnika LAUS (2001.), pod naslovom *Božji kotači*, a sadrži "Otvoreno pismo msgr. Augustinu Juretiću", što ga je Lendić pisao od 5. travnja do 10. svibnja 1947. godine, dok je kao bolesnik boravio u rimskoj bolnici San Giacomo. Na 200 stranica ovaj hrvatski pjesnik i angažirani katolički intelektualac, duboki vjernik i iskreni rodoljub, iznosi svoj pogled na različite aspekte hrvatske stvarnosti između dva svjetska rata, osvrćući se kritički i na politička zbivanja onoga doba kao i na neka pitanja crkvenog života, posebno u vezi s radom katoličkih organizacija (Domagoja, Orlova, Križara, Katoličke akcije). Svojim razmišljanjima i o pogrješkama prošlosti Lendić je očito želio pridonijeti tome da se one ne bi opetovale

u budućnosti kad jednom nestane komunističkog režima; samo nije predvidio da će taj režim potrajati 45 godina, pa su tako i neki njegovi konkretni prijedlozi ostali u području maštanja. Ipak, tko god želi učiti iz prošlosti, ima što naučiti i iz ovog "otvorenog pisma" Ive Lendića.

To ne znači da se na temelju ovoga spisa može dobiti i približno ispravna predodžba o Hrvatskom katoličkom pokretu kao takvom. Simptomatično je, npr., da Lendić uopće ne spominje Ivana Merza iako govori o Orlovima, kojih je Merz bio duša. Sam taj propust bio bi dovoljan razlog da se Lendićev spis podvrgne kritičnoj analizi. Međutim, on nije ni kanio dati povijesni pregled Hrvatskoga katoličkog pokreta, pa se stoga na temelju njegovih "razmišljanja" i ne mogu stvarati općeniti zaključci. A to je upravo učinio prof. Željko Mardešić u "Pogovoru" što ga je dodao Lendićevim *Božjim kotačima*. Izdvajajući, naime, neka "najvažnija razmišljanja" pisca, prof. Mardešić na str. 220. piše:

"Drugo... razmišljanje odnosilo se na stanje u Hrvatskom katoličkom pokretu od njegova osnutka (?) pa sve do vremena kad je Ivo Lendić pisao svoje pismo. Iako je naš pjesnik bio osvjedočenim domagojcem, nije se libio pisati vrlo otvoreno o sukobima koji su razdirali katolicizam (?) u hrvatskom društvu. Oni koji su idealizirali (?) taj pokret, sada imaju podastrijete nepobitne dokaze o burnim previranjima među katolicima koji su bili sve doli idilični. Koliko se može razabrati, ni s radom nove Katoličke Akcije, koju je pokrenuo Alojzije Stepinac, čini se da Ivo Lendić nije bio zadovoljan. No ono što je prijeko potrebno istaknuti, jest *njegova ocjena da je Hrvatski katolički pokret potpuno zakazao i neuspio pa je bolje za nas vjernike što ga je komunizam dokinuo* (?). Korisnije je, naime, ništa nego svađanje među katolicima (?). Druga njegova izjava odnosi se na politizaciju katolika (?) koja je bila jako štetna za vjeru. On smatra da je ta politizacija više prodrila u redove vjernika nego su vjernici pozitivno utjecali na politiku. U tom smislu on će jako napasti križarske disidente i njihova predvodnika Ivana Oršanića. Tako je ono što je ponajbolji kroničar (?) hrvatskog katoličkog pokreta Bonifacije Perović u svojoj knjizi iz 1976. godine prešutio (?), Ivo Lendić sada otkrio: *da je poticaj tom pokretu prije svega dolazio iz politike, tek onda iz kršćanstva* (?). Zato se, uostalom, sam Lendić odrekao politike, naravno one na hrvatski način, tražeći uporište u kulturi kao putu za ostvarenje katoličkih načela u društvu."¹

Ako je prof. Mardešić htio sažeti misao Ive Lendića, morao je pažljivije proučiti njegov spis; tako ne bi upao u pogrješku da svoje

---

¹ Kurziv u tekstu je F. V.

subjektivne vizije i sudove pripisuje Lendiću. Naime, Lendićevo se *kritičko* razmišljanje ne odnosi “na stanje u Hrvatskom katoličkom pokretu od njegova osnutka pa sve do vremena kad je... pisao svoje pismo” (tj. od godine 1903/4. do 1947.), nego gotovo isključivo na razdoblje posljednjih desetak godina prije Drugoga svjetskog rata, odnosno na vrijeme “Katoličke akcije novoga tipa”, tj. nakon 1934. godine (v. str. 80-84). Zatim, “ocjena da je Hrv. katolički pokret (onaj od osnutka do kraja) potpuno zakazao i neuspio”, nije Lendićeva, nego ocjena prof. Mardešića, koji misli da je “bolje za nas vjernike što ga je komunizam dokinuo”. Isto tako, niti je Bonifacije Perović (koji uopće nije “kroničar” Kat. pokreta, nego pisac uspomena po sjećanju) “prešutio”, niti je Lendić “otkrio, da je poticaj *tom* pokretu prije svega dolazio iz politike, tek onda iz kršćanstva”.

Budući da sam, pripremajući službenu *Positio super vita virtutibus et fama sanctitatis* slugе Božjega Ivana Merza, u vidu njegove beatifikacije, morao na temelju povijesne (drugima dijelom nepristupačne) dokumentacije osvijetliti i njegovu ulogu u Hrv. katoličkom pokretu, imao sam prilike dublje upoznati i povijest samoga pokreta. To mi omogućuje da o ovoj značajnoj pojavi u hrvatskom katolicizmu u prvoj polovici XX. stoljeća dadem drukčiju ocjenu.² Istina, ono što se u katoličkim redovima događalo nakon smrti Ivana Merza, nije bilo predmetom moga posebnog studija; ipak, i za povijest toga razdoblja mogu ponuditi pokoji točniji podatak. Uostalom, to je razdoblje mojih gimnazijskih (prije rata) i teoloških (za vrijeme rata) studija, pa mi nije tuđa *atmosfera* ondašnjeg katolicizma; a ta okolnost nije nevažna kad se radi o interpretaciji, odnosno razumijevanju povijesnih vrela koja se odnose na ono razdoblje.³

Svaka prosudba o prošlosti pretpostavlja poznavanje povijesnih činjenica i njihova konteksta, a taj nam najbolje mogu predočiti oni koji su bili neposredni i mjerodavni svjedoci događaja. Tako će se lako vidjeti koji su bili poticajni motivi i koji ciljevi onoga što se podrazumijeva pod Hrvatskim katoličkim pokretom, i samo u svjetlu

² Usp. Fabijan Veraja, *Ivan Merz. Pioniere dell’Azione Cattolica in Croazia (1896-1928)*, Libreria Editrice Vaticana, 1998., str. 1104. Dok ne dođe do hrvatskog izdanja ovoga djela, nužno je citirati talijanski original. O Hrv. katoličkom pokretu do 1919. v. Cap. II (str. 46-90), a za razdoblje od 1919. do 1929. v. Cap. X-XIII (str. 493- 744).

³ Generacija (mislim ovdje na katolike) koja je školovana u komunističkom sistemu, ne samo što je često tabula rasa u poznavanju ljudi i događaja u katoličkom životu prije Drugoga svjetskog rata, nego i oni koji pišu o tom razdoblju ne uspijevaju uvijek ispravno ocijeniti sadržaj nekog teksta (dokumenta) jer su uvjetovani odgojem koji su dobili u drugim povijesnim okolnostima.

tih ciljeva može se govoriti o tome je li ili, eventualno, u kojoj je mjeri taj pokret "zakazao i neuspio".

OKOLNOSTI U KOJIMA JE NASTAO HRVATSKI KATOLIČKI POKRET

Dne 4. travnja 1904. godine, na poziv krčkoga biskupa Antuna Mahnića, sastala se u Rijeci skupina katoličkih svećenika i laika sa svrhom da izmijene misli o stanju katolicizma u Hrvatskoj i traže načina kako se suprotstaviti sve jačem nadiranju liberalizma u hrvatsko društvo. Prisutan je bio i Velimir Deželić otac, koji nam je ostavio zapis o sastanku.⁴ "Veliko je zlo, od kojega boluje današnjica, što su se sve grane javne djelatnosti odmetnule od kršćanskih načela", rekao je, među ostalim, Mahnić nazočnima. Iako je stanje u Hrvatskoj, ako se uspoređi s drugim zemljama, "još dobro", ipak, nastavio je biskup, "žalosne su i sve žalosnije prilike vjernika neukih, obrazovanih, a žalibože i u crkvenim krugovima. U nepunih sedam godina odselilo se u Ameriku sto tisuća Hrvata, a na njihove se zemlje naseljavaju Mađari i Nijemci, pa u široke slojeve naroda unose tuđinštinu, protestantizam, nehaj vjerski i rodoljubni, te čudorednu labavost. Inteligencija je već otprije zadojena modernističkim liberalizmom, a novo pokoljenje, koje se vraća iz tuđih univerza, sistematski zabacuje svaki 'historizam' i tradicionalizam', i unatoč zamamnih krupnih parola stvara odviše cinika, zlobnika, štrebera i kruhoboraca. Moderni realisti, naprednjaci otuđuju od kršćanskih načela umjetnost, znanost, sociologiju, politiku i sve što čovjek misli, želi i čini. Oni ulaze u sve grane javnoga života, a javnim životom upravljaju danas svjetovnjaci; zato su katolički svjetovnjaci zvani da preuzmu zadaću popravka, obnove i kristijanizacije javnih prilika u Hrvatskoj... Znatno je već broj naših intelligenata koji se ne ustručavaju pokazati svoje protukršćansko mišljenje; premnogo je takvih koji su u duši još kršćani, ali su im uši navikle slušati bezbožna naučavanja novovjekih proroka i ne odvažuju se reći riječ, a kamoli braniti svoje uvjerenje. Uvjereni katolici ne smiju šutjeti! Rekoh: više nego ikada Hrvatska treba sudjelovanje katoličkih svjetovnjaka u javnom životu. To je za nas životno pitanje! A svjetovnjaci imaju i razloga da ne prepuste obranu kršćanskog naziranja jedino crkvenim ljudima, jer su u pitanju probici njihovih vlastitih obitelji, djece i unučadi."

---

⁴ U spomenama dr. Velimira Deželića sina, *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi* (strojopis).

U nastavku svoga izlaganja Mahnić je rekao: "Jadna je sadašnjost, a još će jadnija biti budućnost Hrvatske, uz mladež slobodnog ćudoređa bez utvrđenih načela. Od presudne je važnosti da se odmah provede u život rezolucija prvog hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu i prijedlog vrlog katolika, sveučilišnog profesora dra. Koste Vojnovića: omladinu visokih sveučilišnih nauka valja okupiti u katolička udruženja i saveze".⁵

Riječki je sastanak, u stvari, značio početak Hrvatskog katoličkoga pokreta. Pristupilo se organiziranju sveučilištaraca i đačke omladine. Već je pola godine ranije krčki svećenik Ivan Butković osnovao u Beču Katolički akademski klub Hrvatska, koji je u početku brojio samo pet članova (od kojih samo dva laika). Godine 1905. ovaj klub pokreće časopis Luč, kojemu je urednik student filozofije Ljubomir Maraković. U kolovozu 1906. održava se prvi susret katoličkih studenata na Trsatu; iste godine osnovan je u Zagrebu akademski Domagoj.⁶ Po

⁵ Za ilustraciju Mahnićevih riječi može poslužiti i svjedočanstvo dr. Velimira Deželića oca, kako "naši stari volterijanci, liberalci, darvinisti nisu javno ispoljavali svoje areligioznosti, pače su je krili, po potrebi se čak prikazivali vjericima... Tek novo pokoljenje, studenti i apsolvanti stranih univerza (naročito praški učenici Tomaša Masaryka) koji su relegirani sa zagrebačkog sveučilišta, jer su spalili mađarsku zastavu, ta omladina što se naziva 'naprednom', stala je rušiti stare hrvatske svetinje: historizam i tradicionalizam. A što se pod tim podrazumijevalo da ne bude nikakve sumnje, napisao je njihov Prohaska u svome 'Pregledu hrvatske savremene književnosti' (strana 177), to je: hrvatska nekadašnja država i katolička crkva." Deželić nastavlja: "Kada je osnovana nova 'Hrvatska napredna stranka' dr. Ivan Lorković je izložio program te stranke i među ostalim otvoreno rekao: '... na polju duševnog života čeka novu stranku glavna zadaća da od naroda našega odvraći upliv klerikalizma'. Naprednjaci su stali izdavati više časopisa: Mladu Hrvatsku, Jadran, Hrvatsku misao, Život, Pokret... Svojski im je pomagao Fran Supilo u riječkom Novom Listu, a simpatizirao s njima Obzor... Obzor je na primjer pisao ovako: 'Polako će skoro rimokatolištvo nestati, ono je već mumija bez duše'. Tresićev Jadran je katoličku vjeru nazvao 'gnjilim okovima srednjeg vijeka', a biskupe i svećenike 'najmizernijim figurama'. Mlada Hrvatska je u jednoj pripovijesti donijela blasfemiju o Misi i Euharistiji: kako 'popovi dižu nad masne tonzure komadić blijeda tijesta kao parče mrtvačke kože'." Deželić dalje donosi prizor iz svoga iskustva: "U Zagreb je stigao pjesnik Silvije Kranjčević s gospođom Elom. Pozvao sam ih na crnu kavu i s njima pjesnika Mihovila Nikolića i predsjednika 'Društva hrvatskih književnika' Ljubu Babića Đalskoga. On se već približavao 'mladima', a oni su ga primili, jer je bio najslavljeniji od hrvatskih književnika. Ugledavši nad mojim pisaćim stolom Csikosovu uljenu sliku raspeta Krista, podigao je prst protiv slike: 'Ja mrzim toga crvenokosog Židova! Što ga imaš tu?'" (V. Deželić sin, *Kakvi smo bili?*, III, 200).

⁶ U rukopisnom zapisniku *Domagoja* student filozofije Mato Radovanović ovako je opisao osnutak društva: "Vjerski nehaj od prije nekoliko godina prešao je u posvemašnje bezvjerstvo – i ovo nije više bilo nehajno i hladno. Na sveučilištu su 'slobodoumni' i 'napredni' počeli studente katoličkog uvjerenja izvrgavati ruglu i

drugim gradovima osnivaju se đачke organizacije, a u kolovozu 1909. organiziran je sastanak katoličkog đastva u Splitu, na kojem sudjeluje 800 učenika. Na Butkovićev prijedlog, pokreće se časopis Krijes za srednjoškolce, a urednik mu je Velimir Deželić sin.

Kad se pojavio i prvi katolički dnevnik Hrvatstvo, te osobito nakon osnutka Domagoja, sa svih su strana počeli oštri napadaji na katolike kao "klerikalce, papiste, ultramontane, crne sjene Lojoline". No nakon samih pet godina od prvih koraka katoličkoga gibanja Ivan Butković može napisati: "Val katoličkog pokreta preduboko je već zahvatio u srca hrvatske mladeži, a da bi ga mogla kakva sila uništiti."⁷

U rujnu 1909. šesnaest hrvatskih sveučilištaraca – među njima Petar Rogulja, Rudolf Eckert, Velimir Deželić mladi, Petar Grgec – gosti su slovenskog sociologa i političara dr. Janeza Kreka, pod čijim se utjecajem oduševljavaju za socijalni rad u narodu. Od početka akademske godine 1910./11. Luč posvećuje posebnu rubriku sociologiji i nacionalnoj ekonomiji, a urednik joj je Rudolf Eckert.

Paralelno s time, Eckert uočava potrebu da se poradi na dubljem duhovnom životu članova katoličkih organizacija. U *Luči* od prosinca 1910. piše: "Dosada smo krčili put i osnivali organizaciju za organizacijom, nastojali smo i radili, da katolička načela budu mjerilo, po kojem se ima urediti i javni i privatni život. Sada dolazi još teži posao – trebamo usavršiti pojedince, da budu potpuni ljudi, snažni individualiteti, moderni i napredni u pravom smislu riječi, a prožeti duhom starih kršćana. Smatram znakom napretka što se ova misao skoro odasvuda iz naših organizacija javlja, pa ću ponoviti samo one riječi, što ih je jedan od osnivača katoličke đачke organizacije drug Butković napisao: 'Nije li za nas zahtjev razuma, da često idemo

---

sprdnji. Napadaji su bivali na univerzitetskim hodnicima i u menzi, u 'Potpornom društvu', pa onda u predavaonicama, u biblioteci, auli i čak na ulici i po javnim lokalima. Dakako da je to boljelo one koji su još ostali vjerni idealima vjere i crkve, i bili uvjereni da je bezvjerstvo pogibeljno, jer u dušama ostavlja prazninu; čovjeka ne uzdiže nad materiju i nad strasti – najpogubnije je ono za mladež, napose za onu koja postaje 'slobodnim građanima', sveučilištarcima. Počeli smo pomišljati na ustuk bezvjerskoj struji i da stvorimo ognjište za sveučilištarce Hrvate katolike. Prvi hrvatski đачki sastanak na Trsatu, održan dne 21. i 22. kolovoza 1906. bio je za nas odlučan poticaj. Iskrenost i bratska susretljivost kojom su naši zagrebački studenti bili primljeni od kolega iz Beča i Graza, dali su nam jaku pobudu za rad. Čim smo došli u Zagreb, pričali smo o gorljivosti tih akademičara i presađivali ono njihovo i naše oduševljenje na prijatelje, i tako je došlo do osnutka 'Domagoja'." (Deželić, III, 199). Osobite je zasluge za to imao Ivan Butković koji je u tu svrhu došao iz Beča u Zagreb.

⁷ Jure Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994., str. 283.

onamo, gdje nas neprijatelji ne žele, da se hranimo Hljebom živim, tim zalogom mira i vječnoga blaženstva?... Bliže izvoru! Da, to će nam dati snage i učvrstiti značaj. Geslo nam je obnoviti Hrvatsku u Kristu, a kako da to bolje učinimo nego u što užoj zajednici s Njim, izvorom istine i ljubavi, snage i života.”⁸

Kad je pokrenut katolički dnevnik *Hrvatstvo*, nakana je osnivača, biskupa Mahnića i prvih urednika (Plevnjaka i Szlavika), bila da novine budu izvan i iznad političkih stranaka i struja, no poslije su se njegovi nakladnici i vlasnici priklonili Frankovoj stranci prava, te na poslijetku predali svoje pretplatnike *Hrvatskom pravu*. Katolička ih omladina nije htjela slijediti na tom putu, nego su predsjednici akademskih društava *Hrvatske, Domagoja, Pavlinovića* (za Dalmaciju), *Dobriće* (Istra), *Martića* (BiH), te urednici *Luči* Juraj Prstec i Rudolf Eckert dali izjavu: “Hrvatsko katoličko narodno društvo je grupa čisto kulturnoga karaktera, koja ima zadaću svoje članove odgojiti u kršćanskom i hrvatskom duhu, obrazovati ih i pripremiti za gospodarski i prosvjetni rad da mogu jednom kao karakterni muževi pružiti svome narodu realnim radom potrebnu pomoć, pa prema tomu razvoj javnih političkih prilika i njihova promjena ne može činiti nikakvih promjena u našim redovima... Svakom pak poštenom hrvatskom katoličkom đaku su uvijek otvorena vrata, i svi ga pozdravljamo veselo i od srca u našim redovima”.

Nije potrebno “idealizirati” Hrvatski katolički pokret; dostatni su navedeni podatci da se vidi koji su bili ideali organizirane katoličke omladine. Radilo se o tome da se spase kršćanske vrednote u hrvatskom narodu. To je po naravi stvari zahtijevalo angažiranost katolika na svim područjima, pa i na političkom planu, ukoliko se pod politikom podrazumijeva rad za opće dobro. I ako je išta uistinu pozitivna bilo u hrvatskom društvu u razdoblju prije Prvoga svjetskog rata, bio je to novi pokret katoličke omladine, koji je već počeo donositi prve plodove u stasanju jedne nove generacije, koja je trebala biti kvasac tog društva.

Prigodom desete godišnjice Katoličkog pokreta *Đački vjesnik*, prilog *Luči*, u broju 1-2 od 5. XI. 1913. dao je u uvodniku “Na pragu drugoga decenija” sljedeće podatke:

“Prije deset godina sastalo se u jednoj maloj đačkoj sobi u Beču pet sveučilištaraca i odlučio da osnuju jedno društvo i list, kojemu će biti zadaća da provede rekristijanizaciju hrvatskog đastva. To je bio početak katoličkog omladinskog pokreta. Danas iza deset

⁸ Petar Grgec, *Dr. Rudolf Eckert*, Rijeka, 1995., str. 140.

godina broje pristaše njihovih ideja: četiri akademska društva i dva sveučilišna kluba sa 150 članova, 10 bogoslovskih zborova s 300 članova, 41 kongregaciju na srednjim školama s oko 3000 članova, te 60 omladinskih seljačkih društava sa 3000 članova u svim hrvatskim krajevima. Na čelu te vojske stoji 150 seniora, čvrsto i solidno organiziranih. Ta velika organizacija ima danas 1 dnevnik, 5 tjednika, 3 polumjesečnika, 14 mjesečnika i 1 dvomjesečnik, a utječe na pisanje još 5 dnevnika, 5 tjednika i 7 mjesečnika, te 1 lista neredovita izlaženja. Moć je koju katolička organizacija u štampi vrši, koncentrirana ponajviše u Pijevu društvu. Jakost te katoličke i katoličkim idejama blize štampe gotovo je jednaka snazi liberalnog novinstva, dok su pučki katolički časopisi oko 5 puta jači nego liberalni. Katolička je ideja danas u hrvatskim zemljama moć, koju više ne može uništiti nitko – to je rezultat gornje bilance!...”

A Petar Grgec je o omladini onoga doba napisao: “Velika je duša bila u hrvatske katoličke omladine za vrijeme Cuvajeva komesarijata. S tim sveučilištarcima i srednjoškolcima mogao je dobar odgojitelj vršiti herojska djela. Oni su bili spremni da se dadu fizički satrti za svoju Crkvu i hrvatski narod.”⁹

Jedna od najistaknutijih figura te generacije bio je zacijelo dr. Rudolf Eckert, čovjek izvanrednih intelektualnih i moralnih kvaliteta, uzor vjernika, rodoljuba i javnog radnika. Njegov životopis, što ga je napisao Petar Grgec, donekle je i kratka povijest prve faze Hrv. katoličkog pokreta.¹⁰

ORGANIZIRANI KATOLICI I HRVATSKA POLITIKA. POJAVA IVANA MERZA

Uoči Prvoga svjetskog rata seniori Hrv. katoličkog pokreta počeli su već ulaziti u javni život, i bilo je prirodno da se i na području

⁹ Petar Grgec, *nav. dj.*, str. 177-178.

¹⁰ Iako je Eckert umro s tek navršениh 26 godina, on je svakako jedna od najkompletnijih figura hrvatske inteligencije XX. stoljeća. To što mu nema spomena u *Hrvatskom leksikonu* iz 1996./7. godine, ukazuje samo na velike propuste *Leksikona*. (Ondje nema ni Milana Pavelića, ni dr. Avelina Čepulića, Merzova suradnika, ni biskupa Bonefačića i Pušića, ni istaknutih isusovaca Poglajena, Foretića, Kozelja!) Petar Grgec je kanio izraditi opširni životopis Rudolfa Eckerta i u tu je svrhu sakupio mnogo materijala, no čitav jedan sanduk Eckertovih i Roguljinih rukopisa bio je uništen kad su komunisti uhapsili Grgeca i knjigovežu Jerolima Malinara (P. Grgec, *nav. dj.*, str. 308).

politike čuje njihova riječ. No, upravo na skliskom terenu politike došlo je do razilaženja u katoličkim redovima. Bilo je to uvjetovano povijesnim okolnostima onoga doba, u prvom redu različitošću pogleda nekih vodećih ljudi Katoličkog pokreta o mogućnostima rješenja hrvatskoga nacionalnog pitanja. Do jačih je suprotstavljanja došlo nakon objavljivanja članka *Pred zoru* (Almanah Luči 1916./17., str. 125-144), u kojem je Petar Rogulja podijelio katolike angažirane u javnom životu u dvije kategorije: "nacionalce" i "integralce". Ovdje ne možemo ulaziti u pojedinosti kontroverzije koja je nastala između đakovačkog seniorata i Roguljine skupine oko Novina u Zagrebu. Treba samo spomenuti da je već onom prilikom Grgur Galović u *Vjesniku biskupije đakovačke* iznio sumnju da je "nekome katolički pokret trebao poslužiti u političke svrhe".

Uspostavom Jugoslavije, Roguljin se politički ideal ostvario, no stvarnost se pokazala drukčijom nego su on i njegovi sumišljenici očekivali. Rogulja je ubrzo umro (19. II. 1920.), a njegova Hrvatska pučka stranka, pod neslužbenim vodstvom Seniorata, postala je de facto glavnom granom Katoličkog pokreta. Takva će impostacija Katoličkog pokreta, dvadesetih godina, dovesti do unutarnjih podjela u samom Pokretu.

U tom kontekstu valja sagledati i ulogu Ivana Merza. Još koncem 1916., pročitavši Roguljin članak *Pred zoru*, mladi je Merz spontano reagirao na njegovo pisanje, i to iz principijelnih razloga. Dok je bio u vojsci, u očekivanju da bude upućen na frontu, u dopisnici od 8. prosinca 1916. pita Ljubomira Marakovića: "Što mislite o onom strašnom Roguljinom članku?", na što mu Maraković odgovara, 19. prosinca: "Onaj Roguljin članak izazvat će još dosta muka. Dr. Dujmušić će načiniti u 'Vrhbosni' anketu o tome i ja ću o tome kratko pisati; sakupit će i mišljenja drugih odličnih ljudi. Bojati se je da će to pokrenuti pitanje, no ne može se više šutjeti."

U ljeto 1917. Maraković je u Zagrebu imao razne sastanke s domagojcima i razgovarao o sukobu unutar katoličkih redova, posebno u vezi s polemikom Glasnika biskupije đakovačke i zagrebačkih Novina. Nakon toga je zabilježio u dnevnik: "Za mene to nije više katolički pokret..." A u pismu Stjepanu Markulinu od 18. veljače 1918. piše: "... moram... iskreno kazati, da mi uvrštenje (u Luč) članaka kao što su *Pred zoru* i (u manjoj mjeri) *Sunce na smiraju*, bez ijedne riječi uredništva, kojom bi zauzelo stanovište, ne otvaraju nikako volju, da šaljem svoje priloge uporedo s njima. Apstrahirajući od toga, što se ja sa svoje strane ni sa sadržajem tih članaka nikako ne mogu složiti, nazirući u njegovoj (Roguljinoj) podjeli katoličkih redova postupak, koji ne mogu drukčije nazvati no pestis

perniciosissima, apstrahirajući dakle od toga mišljenja, sve kad bi se i slagao s njim, ja ne mogu nikako odobriti, da se ovakve stvari uopće iznose u publikacijama, koje su doduše namijenjene i visokoškolskim krugovima, ali kojih je, kako svi dobro znamo, golema većina čitača među srednjoškolskim đaštvom. Ne kao patentirani državni pedagog i profesor, nego kao odgojitelj po zvanju i po Božijem daru, gdje bio i kakvo mjesto zauzima, ja proti ovakvom postupku odlučno prosvjedujem i što to nisam učinio ili ne činim javno, razlog je jedino taj, što ne ću da činim isto, što je pisac onih članaka činio – raskol i javnu sablazan da stvaram na račun onih, koji vjeruju u dobru volju i iskreno nastojanje ljudi kao g. Andrića (koji) šute sed non consentiuntur (!), riskirajući time dakako, da budu na "pouzdanim" i "prijateljskim" sastancima izigrani i ismijani, kao što se je i desilo. Ovu veoma goroku i veoma žalosnu stranu "našega" pokreta, koji je samo u toliko 'naš', što jedna strana "nas" mora šutjeti, a druga čini, što ju je volja – treba barem u privatnom saobraćaju jasno i otvoreno istaknuti... Ako netko hoće, da iznosi prijeporna pitanja, neka ih iznosi ondje, gdje se može o njima voditi ozbiljna debata, a ne ondje, gdje drugi moraju šutjeti, da se zlo samo ne uveća. Ne govorim ovo uzalud; iz ove objave u Novinama i opet vidim, da se neoprezno načine i drugo pitanje 'narodnog ujedinjenja', u ime kojega se poziva na suradnju... Nepokolebivo uvjerenje o eminentno katoličkom poslanju hrvatskoga naroda za mene rješava stvar jasno i bistro, ali dakako ni kojoj političkoj stranci ni nastojanju u prilog; pa ni ovdje ne govorim ni kojoj strani na korist ili na štetu nego u smislu principa, na kojima bi se imao osnivati rad razlikujući ljude i krugove, među kojima se radi i za koje se radi."¹¹

Rogulja je u "narodnom ujedinjenju" Srba, Hrvata i Slovenaca vidio providencijalnu priliku za ostvarenje jedinstva Crkava i stvaranje jedinstvene kršćanske kulture Južnih Slavena. Nije bio jedini zanesen takvim snovima, no bilo je i onih koji su u "jugoslavenskoj ideologiji" vidjeli opasnost koja bi hrvatski narod mogla dovesti do "katastrofe".¹² Znamo kako su stvari pošle nakon Prvoga svjetskog rata i kako je "jugoslavenska" utopija završila. No ne može se sumnjati u idealizam Petra Rogulje i njegovih sumišljenika, koji su smatrali da se treba i na političkom polju boriti za ostvarenje kršćanskih načela u društvu, te su 1919. osnovali Hrvatsku pučku stranku, koja međutim u hrvatskom narodu nije naišla na onaj prijem kakav je

---

¹¹ Marakovićev *Dnevnik*, rukopis u Arhivu I. Merza.

¹² S. Vučetić, *Značaj jugoslavenske propagande*, u: Hrvatska, 1918., br. 2084, str. 1.

po svom kulturno-socijalnom programu mogla očekivati, a to najviše zbog njezine "jugoslavenske" orijentacije.

A sada još o stavu Ivana Merza koji, nakon gotovo dvije godine provedene na talijanskoj fronti, u Banjoj Luci 1918. doživljava svršetak rata i stvaranje Jugoslavije; nastavlja zatim studij u Beču (1919.-1920.) i u Parizu (1920.-1922.) da bi potom bio namješten kao profesor na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, posvećujući sve svoje slobodno vrijeme hrvatskoj katoličkoj mladeži.

Stav Ivana Merza o novoj političkoj tvorevini može se vidjeti iz njegova *Dnevnika*: veseli se slobodi (2. XI. 1918.), no radije bi vidio novu državu kao republiku nego kao kraljevinu (27. XI.). Nakon najnovijih iskustava 29. XI. 1918. bilježi kako su intelektualci opijeni postignutom slobodom, ali kako narod tu slobodu ne shvaća: "Hrvati katolici su svi utučeni, jer se osjećaju manje slobodni nego prije. Ako Petar (Karadžorđević) uzme vlast i Srbi htjednu sve podložiti silom, stvorit će se opozicija koja će uništiti Karadžorđeviče." Ovako je Merz pisao dva dana prije "ujedinjenja"!

Vrativši se na studij u Beč, Merz s prijateljem Avelinom Čepulićem ponovno pokreće rad Akademskog kluba Hrvatska. U nizu konferencija koje se u klubu održavaju, posebnu pozornost pobuđuje Merzovo predavanje pod naslovom "Novo doba" (objavljeno potom u *Zora-Luč* 1918./19., br. IX-X, str. 210-214), u kojem analizira stanje u Hrvatskome katoličkom pokretu. On konstatira podjelu unutar katoličkih redova prouzročenu političkim opredjeljenjima; razlikuje dvije struje, odnosno - kako on veli - dvije generacije: onu "religioznu", koja je prošla kroz ratne kušnje i radila na svojoj duhovnoj formaciji, te drugu, koju naziva "nacionalno-intelektualnom", kojoj je vjera postala sredstvom nacionalizma. "Mi nismo i ne smijemo biti katolici da bismo pomogli narodu, nego mi ćemo pomoći narodu jer smo katolici. Katolicizam je naš cilj, a ne sredstvo." "Treba se radikalno vratiti vjeri, ona mora prožimati sav naš život."

Vrijedno je spomenuti i Merzovo reagiranje na jedan dopis iz Praga objavljen u *Luči* 1920., br. 12-13, str. 102, gdje dopisnik Dujmović u euforičnom tonu piše o aktivnosti Akademskog kluba Krek. "Ovdje mi upravo srčemo Jugoslavizam, ne znamo više što su Slovenci, Srbi, Hrvati, to pripada povijesti...". U prosvjednom pismu što ga je uputio uredniku *Luči* Miki Galkovskom zbog objavljivanja navedenog dopisa, Merz kritizira pokušaj da se katolicima nametne "jugoslavizam" na štetu hrvatske nacionalne svijesti, što bi bilo i na štetu katolicizma. Oduzeti ljudima iz srca hrvatsku nacionalnu svijest, značilo bi stvoriti anarhiju u masama; uostalom već je jugoslavenstvo odvelo mnoge u komunistički tabor! No ono što najviše zabrinjava

Merza jest izvrtanje vrijednosti: biti katolik, ne smije biti podređeno hrvatstvu ili jugoslavenstvu, niti jugoslavenstvo smije biti forsirano u Katoličkom pokretu.

Nakon povratka iz Pariza u ljeto 1922. Merz se aktivno uključuje u Katolički pokret i u prosincu biva izabran za privremenog predsjednika novoosnovanoga Hrvatskoga katoličkog omladinskog saveza, kojemu je svrha ujediniti sve omladinske prosvjetne organizacije i sav rad oko omladinskog pokreta. Dopisnik *Katoličkog lista*, br. 50, str. 606, najavljuje kako za omladinski pokret nastaje novo doba".

ZA IZVANSTRANAČKU KATOLIČKU AKCIJU

Desetljeće 1919.-1928. može se okarakterizirati nadalje kao razdoblje borbe za izvanstranačku Katoličku akciju. U toj je borbi došlo i do neugodnih situacija, no treba naglasiti da se, u ovom slučaju, nije radilo o sukobima koji bi "razdirali katolicizam u hrvatskom društvu"; nije, naime, bila u pitanju ni katolička nauka ni crkvena disciplina, a i većina vjernika vjerojatno nije imala pojma o "svađanjima među katolicima". Ustvari su došle u sukob dvije koncepcije o angažmanu organiziranih katolika u svrhu rekristijanizacije društva. S jedne je strane bila Roguljina koncepcija koja je prevladala u Senioratu i koja je najviše očekivala od rada na političkom polju (HPS), vjerujući da će se samo na taj način uspješno izboriti za ostvarenje kršćanskih načela u društvu. Ne treba previdjeti ni to da su u toj skupini bili i neki od najistaknutijih javnih katoličkih radnika, kojima se zacijelo nije moglo spočitnuti da nisu katolici. Ta je koncepcija, međutim, od početka naišla na neodobravanje pa i oporbu unutar katoličkih redova, i to iz principijelnih razloga.

O nastojanjima Ivana Merza da se uvede izvanstranačka Katolička akcija kakvu je želio papa Pio XI., sve je rečeno u gore spomenutoj *Positio*; u njoj, razumljivo, nije bilo mjesta za ono što se ni na koji način ne odnosi na Merza. Ima, međutim, pitanja koja bi mogla biti predmetom posebnih studija. To svakako vrijedi za ulogu dr. Dragutina Kniewalda u borbi za izvanstranačku Katoličku akciju. Kniewald je, naime, prvi u Hrvatskoj (1919.), u đačke organizacije uveo Orlovstvo nastojeći od početka da ono bude neovisno o političkoj stranci. A poslije je, na istoj liniji, surađivao s Merzom, koji se pri stvaranju Hrvatskog orlovskog saveza bio zauzeo da ovaj bude organiziran na načelima Katoličke akcije, pod izravnom nadležnosti biskupa. Kniewaldov *Dnevnik* dragocjeni je izvor podataka za razumijevanje

nekih pojava u katoličkim redovima onoga doba, nadasve za ono što se događalo "iza kulisa" Katoličkog pokreta.¹³ Ovdje ću se ograničiti uglavnom na idejna razilaženja u samom pokretu.

Dragutin Kniewald, Orlovstvo i Seniorat

Dragutin Kniewald je, nakon završenih filozofsko-teoloških studija u Rimu (1908.-1915.), bio imenovan tajnikom senjskog biskupa Marušića, a 1916. profesorom moralke i pastora na senjskoj bogosloviji te prefektom u konviktu Ožegovićianum. Pošto je u ljetu 1919. prisustvovao sastanku katoličkog narodnog đaštva u Zagrebu (u dvorani "Vijenac"), odlučio je i u Senju osnovati mušku i žensku organizaciju katoličkog đaštva. "Od politike bit ćemo daleko, to nije moj posao ni područje moga rada. Nastojat ćemo raditi religiozno i prosvjetno", zabilježio je u dnevnik, str. 74. Na istome mjestu bilježi kako je ta njegova odluka dobila "novih snažnih pobuda na tečaju, što su ga, inicijativom dr. Petra Rogulje, slovenski seniori priredili za hrvatske seniore na Homcu", gdje je imao prilike upoznati i slovenske Orlove te je svoju odluku o osnivanju organizacije katoličkog đaštva u Senju "proširio i produbio" odlukom da osnuje i orlovsku i orličku sekciju u budućoj organizaciji. To je one jeseni i učinio, a mogao se sav posvetiti srednjoškolicima jer je senjski biskup odlučio svoje bogoslove privremeno poslati na studij u Zagreb. No, i Kniewaldovi su se horizonti nakon boravka u Zagrebu proširili. U kontaktima sa seniorima sazrela je ideja da u Zagrebu "đaštvo treba jednog svećenika, koji će biti kopča između đaštva i seniorata". Biskup Marušić je pristao da se Kniewald "do opoziva" preseli u Zagreb i stavi na raspolaganje Senioratu, što je on, na brzojavni poziv Petra Rogulje, učinio polovicom veljače 1920. Rogulja je, međutim, 19. istoga mjeseca umro u Sarajevu.¹⁴

¹³ Kniewaldovi autobiografski zapisi nemaju naslova. Prvi dio (podatci o djetinjstvu i obitelji, o studijima u Zagrebu i Rimu, o prvim svećeničkim godinama u Senju) ima karakter autobiografije (pisane prije 1920.), a od 1920. naznačeni su (ne uvijek) datumi pisanja, te se može govoriti o dnevniku. Sve je pisano na pisaćem stroju, kao što je i inače Kniewald, zbog bolesnih očiju, sve pisao na stroju, s mnogo tipkarskih pogrešaka, koje većinom nije ispravljao.

¹⁴ Kniewald je u *Dnevniku*, str. 81, zabilježio: "Ja ga više nisam vidio, kako sam se preselio u Zagreb. Umro je u krajnjoj bijedi, usred posla, kad je doživio pobjedu svoje političke misli raspadom monarhije i osnutkom države SHS, a ujedno i oživotvorenje svojih nastojanja u katoličkom pokretu osnutkom seniorata i Pučke Stranke. Sad će ove institucije morati živjeti i djelovati bez njega. Vjerojatno će u stopu slijediti ono, što je on jednom rekao, ali ne vidim nikoga, tko bi bio kadar

Kniewaldu je Seniorat povjerio "referat za daštvo, a doskora i referat za orlovstvo", kad je, "uz potporu Pavla Jesiha, počeo naglašavati da je potrebno da se orlovska ideja i organizacija unese i u hrvatsku omladinu".

Početak kolovoza 1920. godine imao se u Mariboru održati orlovski tabor, uz sudjelovanje čeških i slovačkih orlova, a tom je prigodom i Jugoslavenska đaćka liga imala održati svoja zborovanja. U vidu toga Kniewaldu je bilo povjereno da najprije obiđe glavna seniorska i đaćka središta u Hrvatskoj i Slavoniji te u Bosni i Hercegovini, kako bi dobio opći pregled o stanju seniorata, pokreta i daštva te pripremio teren za odlazak u Maribor. Na povratku s puta on je izvijestio Seniorat o pojedinim središtima (Brod na Savi, Požega, Vinkovci, Ilok, Vukovar, Sarajevo, Mostar te Karlovac, Ogulin, Krišpolje, Lički Osik, Gospić). "Moj referat senioratu o rezultatima tog dugačkog puta nije bio primljen s oduševljenjem, vjerojatno zato, jer je njegov ton bio realistički. Nisam govorio o uspjesima, gdje ih nema, ni o naročitom zalaganju, gdje ga nisam vidio. Istaknuo sam gdje bi trebalo više uprijeti. Nisam prešutio, da se uglavnom zalažu pojedinci, a ne seniorski zborovi kao cjelina. Ligne bi organizacije trebale više anima, više života, više poticaja, više kontakta s Ligom. Nema više onog oduševljenja, koje je bilo karakteristika đaćkih organizacija prije rata. Ja to nisam doživio, ali sam čuo pripovijedati i čitao sam izvještaje. Možda bi i Orlovstvo moglo unijeti jednu življu notu u đaćke redove. Seniori se daleko više bave politikom, nego daštvom i đaćkim pitanjima. U drugu ruku seniori čine jedan uzak, kao začarani krug, separirani su od ostalih vjernika, možda radi političkih razloga? - Sve je to dosta hladno saslušano, gotovo bez debate. Možda zato, jer su izvještaji političara bili znatno drugačiji: sastanci, skupštine, domjenci, sve dobro posjećeno, Pučka Stranka napreduje i otima teren Radiću... To je bio ton političkih izvještaja u senioratu. Moj se izvještaj veoma razlikovao od ovakvih prikaza. Možda su neki mislili, da sam pesimista ... Možda je nekima bilo krivo, što nisam naročito uznosito hvalio rad đaćkih organizacija i seniorata, jer su sebi na temelju Liginih izvještaja stvorili drugu sliku. Možda je gdjekomu bilo čudno i neprilično da se ističe orlovska ideja kao nešto, što bi 'pomladilo' i oživjelo Ligne organizacije, dalo im

---

unositi novu orijentaciju u novim prilikama, koje nastaju. Poput svih epigona ravnat će se vjerojatno uprava seniorata i Pučke Stranke Roguljinih direktiva, koje su dane nekad, u drugačijim okolnostima, kao da su one vječne i kao da život ne ide dalje. S Roguljom se čovjek nije mogao u svemu složiti, ali svaki je morao priznati njegovu golemu radinost, požrtvornost i nesebičnost".

novi život, a možda i novi smjer... Čuo sam gdjekoju primjedbu, da je orlovstvo za omladince, a ne za đake. Dr. Šimrak mi je rekao, da ne razumije kako se mogu baviti tom balavadijom – mislio je na đake – kad ima toliko drugih, važnijih problema i zadataka. A ja sam mislio da je daštvo jedan od najvažnijih zadataka i da poslijeratno daštvo treba uz religioznu, literarnu i socijalnu dobiti i orlovsku orientaciju, koja će ga povezati sa životom, prirodom i seljačkom i radničkom omladinom. Sa sjednice seniorata, u kojoj sam podnio svoj izvještaj, otišao sam nezadovoljan. Čini mi se, da su isto tako nezadovoljni bili i neki drugi seniori.”¹⁵

Slijedile su pripreme za đачko zborovanje u Mariboru i za hrvatsko sudjelovanje na orlovskom sletu.¹⁶ Nakon zborovanja, za skupinu hrvatskih sudionika i, napose, sudionica održan je orlovski tečaj koji je (uz pomoć Slovenaca) organizirao Kniewald, a financirao Seniorat, no za koji nisu pokazali zanimanje ni predsjednik Lige Nikola Kolarek ni prof. Ljubomir Maraković. Pri kraju tečaja učesnici su osnovali Savez gimnastičkih odsjeka (SGO), a tečajke Svezu gimnastičkih Odsjeka (SaGO). “To je klica budućeg hrvatskog Orlovstva”, bilježi Kniewald nakon povratka u Zagreb. “Sad su to još dečki i djevojčice, ali za 3 ili 4 godine bit će maturanti i maturantice, a za 5-6 godina akademičari i akademičarke. U drugu ruku činjenica je i to, da se Ligin funkcionari nesamo nisu angažirali za đачko orlovstvo, nego su, po svemu sudeći, poduzeli što su mogli, da do orlovstva u Ligi ne dođe. Preostaje dakle ili borba unutar Lige, ili orlovstvo praktički izvan Lige. Ja sam to sebi drugačije zamišljao, ali šta ćemo, kad ja nisam ni jedini ni glavni činilac u Ligi.” Kniewald odlučuje ostaviti Ligu, “neka ona ide svojim ‘intelektualnim’ i ‘literarnim’ putem”, i posvetiti se orlovstvu, uvjeren “da upravo gradskoj omladini, upravo daštvu, treba kretnje, šetnje, zraka, svijetla sunca, discipline i borbenosti. To se unosi u daštvo orlovstvom. Pojačat ćemo i religiozni život. Ne ćemo se ni u kojem slučaju ograničiti samo na gimnastiku. To bi bilo fatalno. Ni na parade... Možda ćemo se idući tim putem ponešto diferencirati od slovenskog orlovstva, od kojega ćemo se svakako razlikovati već time, što ne ćemo biti ni paradna ni udarna grupa nijedne političke stranke, pa ni HPS. Hrvatski orlovi ne će biti podmladak HPS, kao što su slovenski orlovi praktički podmladak SLS”. Kniewald je svoj stav iznio u senioratu i, pošto je ustrajao na ostavci na referatu za Ligu, ovu je funkciju preuzeo dr. Ljubomir Maraković, a on je ostao samo referent za Orlovstvo i blagajnik seniorata.

¹⁵ Kniewald, *Dnevnik*, str. 102-103.

¹⁶ *Isto*, str. 103-104, 107-110, gdje su zabilježene zanimljive pojedinosti o mariborskom zborovanju.

Već u rujnu 1920. proradilo je oko 30 što orlovskih, što orličkih odsjeka u srednjoškolskim organizacijama i u omladinskim društvima. To je unijelo novi polet u katoličke đačke redove. Budući da Liga nije zadovoljila ni mogla zadovoljiti potrebe velikog broja srednjoškolskih organizacija, Ligini su funkcionari, zajedno s referentom seniorata za đaštvo, nastojali da se gimnastički odsjeci, kad već postoje, bave samo tjelovježbom unutar samih organizacija, pod vodstvom Lige. No sada to nisu htjeli ni daci, ni SGO i SaGO, ni Kniewald kao referent za Orlovstvo.¹⁷

Iz dosad navedenoga već se naslućuje ono što će poslije postati središnjim pitanjem u kontroverziji između Lige i HOS-a, tj. hoće li cjelokupno katoličko đaštvo biti pod vodstvom Lige, odnosno Seniorata, ili će se moći opredijeliti i za Orlovstvo, neovisno o Senioratu. To je pitanje, međutim, postalo aktualno već 1921., o njemu se stalno raspravljalo, ali bez rezultata. Dogodilo se onda i to da je Kniewald, koji je u međuvremenu imenovan docentom na Bogoslovnom fakultetu, istupio iz Seniorata. To je, kako bilježi u *Dnevniku*, učinio nakon što je Pavao Jesih, tajnik Seniorata i Pučke stranke, ne obavijestivši ga, zabranio da se đačka orlovska društva koriste dvoranom Djetičkog doma. Pokušaj biskupa Njaradija da, preko Janka Oberškoga, djeluje na Kniewalda da se vrati u Seniorat, nije uspio.¹⁸ Međutim, odnosi između Kniewalda i nekih vodećih seniora već su prije bili ohladnjeli.¹⁹

---

¹⁷ *Isto*, str. 114-115.

¹⁸ "Rekao sam dru Oberškom", piše Kniewald, str. 140, "da imam svoga posla dosta i da se ne želim vraćati na staro. Razložio sam mu, kako sam shvaćao seniorat jednom drugarski-solidarnom centralom, koja sve uređuje sporazumno, i načela i taktiku i rad. Da je Jesih želio, mogao je davno stvar urediti. Ja ne ću prijeći seniorata u njegovu radu, ne ću se uopće uplitati u taj rad, imam ovdje veliko područje rada, koji me potpuno apsorbira. Ali pod ovim okolnostima ne mogu natrag u seniorat, jer ne želim da u mom poslu, koji je meni povjeren, budem stavljan pred gotove činjenice, kako je to bilo opetovano puta. Otišao je tvrda lica. Čini mi se, da su svi mostovi spaljeni između mene i seniorata". Bilo je i načelnih pitanja u kojima se Kniewald nije slagao s nekim vodećim seniorima. "To je pitanje Liga-Orlovstvo, pitanje koedukacije, da ga tako nazovem, pitanje supremacije političke stranke nad svim akcijama."

¹⁹ "Bilo je to pred korizmu 1921. Nekoliko sam puta govorio senioru Stjepanu Bariću, jednom od najglavnijih u senioratu, da bi unutar seniorata, pa i unutar odbora seniorata, trebalo stvoriti jedan uži odbor u cilju koordinacije svih akcija seniorata. Htio sam to predložiti u odboru seniorata, ali sam prije razgovarao s nekim glavnim odbornicima u senioratu. Tada je Barić nas nekolicinu pozvao k sebi na večeru.... Kod večere se razgovaralo o svemu i svačemu, samo ne o onome, što je mene zanimalo. Konačno, kad su oko 11 sati došli na red vrući ušticipci, zapodjeo sam razgovor o tom aktivističko-koordinatnom i ideološkom

Ovdje treba naglasiti da je Kniewald bio jedan od najaktivnijih članova Seniorata; radio je do iznemoglosti. Sve drugo nego romantik, nastojao je realistički gledati na društvene i crkvene probleme svoga doba. Na odgojnom planu, prvi je svojom brošuram "Kulturna načela Sokolstva" (1921.) upozorio na pogibelji kojima je, u duhovnom pogledu, bila izložena hrvatska omladina u jugoslavenskom Sokolu, koji je ministarstvo prosvjete forsiralo u svim školama. Borio se, s uspjehom, za slobodno djelovanje Marijinih Kongregacija u srednjim školama. Bio je jedan od rijetkih koji je u ono vrijeme shvatio opasnost komunističke propagande među školskom omladinom, i to nakon što je temeljito proučio Buharinovu knjigu "Program komunista", u srpskom prijevodu (Beograd, 1920.).²⁰ Bio je pokretač liturgijske

---

užem odboru. Barić me prekinuo: 'Da, da, evo za to smo se i sastali, da sve to uglavimo, ali ne pred odborom seniorata, niti pred plenumom, to se tako ne može, nego ovdje, nas nekolicina sve to može urediti i onda nam se ni u odboru ni u plenumu nitko ne će moći suprotstaviti'. - ???- Čudio sam se i naglasio sam, da bih želio da sve to bude 'legalno' unutar seniorata, a ne 'ilegalno'. 'Ah, šta, legalno ili ilegalno, glavno je uspjeh!'. Ali ja nisam želio u to se upuštati i tako je taj 'dogovor' svršio bez rezultata. Ili bolje: rezultat je tog dogovora bio, da sam vidio, da takova neka grupa, koja vodi seniorat 'nelegalno' u stvari već postoji i da je sve to bio samo pokušaj da se i mene privuče unutra. Ali ja nisam htio. I od tada, rekao bih, ohladnjenje nekih prema meni. Tko je u tom 'ilegalnom užem odboru', da ga tako nazovem, koji stvarno sve dirigira u senioratu? Držim, da su to dr. Šimrak, Stjepan Barić, Pero Grgec, dr. Maraković, Pavao Jesih" *Dnevnik*, str. 141s.

²⁰ "Pročitao sam ovu knjigu na dušak, uza sve svoje slabe oči. Zatim sam je čitao opet i opet, potcrtavao neke odlomke, pravio bilješke... Bila je to prva komunistička knjiga, koju sam čitao. Po onomu, što sam čuo, smatrao sam komunizam nekom neozbiljnom pojavom, koju ne treba ozbiljno uzimati. Potaknut štrajkom željezničara počeo sam se potanje zanimati za komunizam kod nas. Upozoriše me na Zaklinčićevu knjižaru. Tamo je otvoreno bila na prodaju čitava komunistička literatura na hrvatskom, srpskom i slovenačkom jeziku. Evo popisa komunističke štampe 1920.: (navodi 14 naslova). Počeo sam stalno pratiti Crvenu Zastavu i Budućnost, organe komunističke omladine i djece. Duskora sam uvidio, da to nisu puki fantasti, da je sve to vrlo realistički zamišljeno. Pomalo sam počeo drugim očima gledati i na dačka vijeća po srednjim školama iza prevrata. U svjetlu ove literature počeo sam gledati dublje i realnije na razvitak prilika kod nas." Kniewald dalje primjećuje kako "i usred bijelog Zagreba, 'hrvatske metropole', usred 'srca i mozga katoličkog pokreta', kako su nazivali seniorat, malo se ljudi bavi ovim pitanjem. Većinu uglavnom zanima momentana situacija. Kad je štrajk željezničara slomljen, opet se sva pažnja skrenula na nutrašnja politička pitanja i na Pučku Stranku. Rad za Pučku Stranku dominirao je u seniorskim krugovima i u Zagrebu i na terenu, jer se Pučka Stranka smatrala najboljim garantom pozicija Katoličke Crkve. Češće sam o tim pitanjima razgovarao s Ferdmandom Rožićem. Znade, da sam u senioratu i da radim u senioratu, ali znade i to, da se ne želim politički eksponirati za Pučku Stranku niti svoj rad povezati uz nju, kako to drugi čine. On je član 'Narodnoga kluba' i protivnik Pučke Stranke, jer ona cijepa hrvatske redove i jer ovisi o Slovencima..." *Dnevnik*, str. 99.

obnove u Hrvatskoj. Još kao student imao je u planu prirediti hrvatski prijevod Rimskog misala, što je ostvario 1921. Prije toga je nagovorio Milana Pavelića da počne prevoditi crkvene himne.²¹

Nakon istupa iz Seniorata, prestao je biti i referent za orlovstvo. U Dnevniku, str. 149, pita se: "Jesam li pravo učinio? Ili sam se trebao boriti. Unutar seniorata boriti se? Ili izvan seniorata? Da, koji put mi se nameće pitanje: je li seniorat uopće legalni vrhovni forum katoličkog pokreta, kako to određuju njegova pravila? Od koga su ta pravila odobrena? Stupila su na snagu jednostavno, čim ih je usvojila većina seniorata i nisu predložena na odobrenje ni državnim ni crkvenim vlastima. To mi je sada palo na um, kad ovo pišem". Kako god bilo, Kniewald izvan Seniorata bio je praktički i izvan javnoga rada; posvetio se uglavnom studiju. Javna je zbivanja u katoličkom životu pratio preko tiska. Tako je doznao i za osnutak Hrv. katoličkog omladinskog saveza, s Ivanom Merzom kao privremenim predsjednikom. Posebnu su Kniewaldovu pozornost privukli i razni Merzovi članci. Jednoga je dana došao k njemu, nenajavljen, sam Merz i zamolio ga da održi jednu konferenciju o liturgiji, što je Kniewald i učinio. Konačno je Kniewald saznao i za osnivanje Hrvatskog orlovskog saveza (HOS) i za *Zlatnu knjigu*. I ne znajući kakva je bila uloga Ivana Merza u tome, on je uočio "novi duh" na pomolu. "Ja sam položio organizacijske temelje u Mariboru, Đakovu i kasnije, ali ovaj zaokret, ovaj duh, nisam bio kadar provesti. Da li to sada provodi dr. Merz? Šta kaže na to seniorat? I šta vele Slovenci? Benedicat Deus!"

Ivan Merz, Orlovstvo i Seniorat

Merz, koji je dobro poznao doktrinu pape Pija XI. o Katoličkoj akciji kao sudjelovanju laika u hijerarhijskom apostolatu Crkve, založio se da Omladinski savez bude impostiran na načelima Katoličke akcije, tj. da bude pod crkvenom hijerarhijom, koju predstavlja duhovni savjetnik, kojega treba imati svaka organizacija. Kad je 16. prosinca 1923. došlo do ujedinjenja Omladinskog saveza s Orlovskim podsavezom u jedinstvenu organizaciju pod imenom Hrvatski orlovski savez (HOS), od Orlovstva je nova organizacija zadržala tehničku stranu (gimnastiku), ali tako da je stavljen naglasak

---

²¹ Kniewald je bio jedan od najsolidnijih kulturnih radnika u Crkvi u Hrvata XX. stoljeća. Stoga bi učinio uslugu hrvatskoj kulturi tko bi o njemu napisao temeljitu monografiju; a materijala za to ima mnogo.

na duhovnu formaciju Orlova, koji su u hrvatskom izdanju Zlatne knjige, što ga je priredio Merz, dobili svojevrsni vademecum, kojemu je na prvoj stranici bio moto: Žrtva – Euharistija – Apostolat. Kad je Kniewald proučio *Zlatnu knjigu*, napisao je: “To je program katoličke hrvatske mladeži za čitav XX. vijek.”

Međutim, impostacija Orlovstva na principima Katoličke akcije naišla je na otpor u redovima katoličkog Seniorata još prije nego je tiskana *Zlatna knjiga*,²² a poslije je došlo do kontroverzije između Lige (Seniorata) i HOS-a. Razlog je bio uvijek isti kao i u početcima Orlovstva, tj. Seniorat je htio imati izravno pod sobom đačke organizacije Katoličkog pokreta, iz kojih je trebao dolaziti podmladak Pučkoj stranci. Ispočetka se protivio uvođenju Katoličke akcije (KA), jer da mi već imamo Katolički pokret; a kad su biskupi odredili da se posvuda uvede KA, te da se i statuti Seniorata revidiraju u smislu da Seniorat postane jedna grana KA, nevezana uz političku stranku, vodstvo Seniorata formalno je pristalo, ali je onda pokušalo osigurati sebi položaj vrhovnog foruma u KA i neutralizirati utjecaj vodstva HOS-a na pojedine orlovske organizacije (kad već nisu uspjeli smijeniti vodstvo). No, vodstvo je HOS-a uspjelo to spriječiti i tako sačuvati svoju neovisnost.

Impostacija Orlovstva na principima Katoličke akcije značila je i drukčiji odnos svećenika prema laičkim katoličkim organizacijama. Hrvatski katolički pokret nastao je, istina, pod pokroviteljstvom biskupa Mahnića, ali uz malu ili nikakvu podršku ostalih biskupa. Bio je, dakle, laički pokret, u kojem su imali mjesta i svećenici, no samo kao jednakopravni laicima. Kad je 1919. osnovana Hrvatska pučka stranka, koja je pod stvarnim vodstvom Seniorata, postala glavnom granom Katoličkog pokreta, svećenici seniori su se našli vezani uz određenu političku stranku. To je ponegdje imalo negativnih posljedica i na pastoralnom polju. U hrvatskim Orlovima (za razliku od slovenskih Orlova), naprotiv, svećenik nije mogao biti član društva, nego samo duhovnik, predstavnik dijecezanskog biskupa. Društva, neovisna o Senioratu, bila su pod izravnom nadležnošću biskupa.

Posve drugo je bilo pitanje hoće li se katolici angažirati u nekoj političkoj stranci (dakako ne nužno u okviru Pučke stranke, kako je to tražio Seniorat). Borba za “izvanstranačnost” Katoličke akcije

---

²² Kad je *Zlatna knjiga* već bila složena u tiskari, neki su seniori (prema pričanju pok. Lava Znidarčića) bili su to Ivo Protulipac i Petar Grgec) izbacili iz nje Merzov Predgovor i neka mjesta gdje se ističe poslušnost, ljubav, odanost hrvatskih orlova prema papi i mjesnim biskupima.

nije značila negiranje - niti je to tko negirao - potrebe da se katolici angažiraju i na političkom polju, nego se tražilo da KA ne bude vezana uz političku stranku. To je bilo neprihvatljivo vodstvu Seniorata, koje je u tome vidjelo – kako se poslije imputiralo Merzu - "cijepanje jedinstvenog pokreta". Svi su željeli jedinstvo, samo što je za Seniorat jedinstvo značilo okupljanje svih organiziranih katolika pod vodstvom Seniorata, dok je za Merza "veza složnog rada u korist Crkve" trebala biti "jedino poslušnost Apostolskoj Stolici i mjesnim biskupima".

U sukobu dviju koncepcija, seniorske i orlovske, došlo je do neumjesnih napadaja seniorske štampe na orlovsko vodstvo, no posebno je postao predmetom novinske kampanje dr. Dragutin Kniewald, nakon što je u *Vrhbosni* od 20. svibnja 1927. objavljen njegov članak o Hrvatskom katoličkom pokretu. Ponovno upućujem na svoju već spomenutu knjigu, gdje je to pitanje opširno obrađeno. Nije mi poznato da je netko drugi o tome pisao s poznavanjem dokumentacije koja se nalazi u arhivu Ivana Merza i u arhivu Dragutina Kniewalda, a bez ove nije moguće dobiti objektivnu sliku o kontroverzijama onoga doba.

Javna kampanja, kakvoj dotad nije bilo jednake u hrvatskoj katoličkoj javnosti, ponukala je dr. fra Krešimira Pandžića da se pismom od 4. lipnja 1927. iz Širokog Brijega obrati prijatelju Merzu za informacije o pravom stanju stvari, o najdubljim motivima i ciljevima kontroverzije između seniorata i HOS-a, o razlozima tolikih napadaja na Kniewalda. Pandžić je razgovarao s predsjednikom akademskog Domagoja Stankom Šarcem, i ne razumije animoznost na seniorskoj strani koja hoće protivnike uništiti ili barem prisiliti u Canossu. Šarac mu je rekao da se oni (seniori) razlikuju od HOS-a i u nacionalnom pogledu. S druge strane, Pandžić misli da su seniori jedini barem donekle spremni da vode Kat. akciju; ni na jednoj ni na drugoj strani nije u pitanju privrženost katolicizmu i Crkvi. Ostaje ipak pitanje odnosa seniorata i episkopata kad se radi o konkretnim inicijativama. Na Pandžićevo pismo Merz je odgovorio 10. lipnja 1927.:

"Dragi Krešo!²³

Pisao bih Ti već prije sam, da nijesam bio bolestan i veoma zaokupljen. Sam me upozoravaš, da ćeš biti diskretan, pa ću Ti stoga kao bratu pisati, što mislim o sadašnjim trzavicama. Znaj da Ti sada

---

²³ Pismo je pisano na stroju, bez ispravaka, samo je jedna rečenica dodana rukom. Radi bolje preglednosti, naslove novina i časopisa stavio sam u navodnike, a naslove članaka u kurziv.

ne govori član iz Predsjedništva HOS-a, već privatno lice, koje je u sve detalje upućeno i proživljava na licu mjesta (o)ve borbe. S mojim se navodima možeš poslužiti, samo nemoj reći odakle Ti dolaze.

Moje je mišljenje, da je sva ova novinska kampanja jedna velika mistifikacija katoličke javnosti. Tvrdi se, da je 'Vrhbosna' napala ličnu čast Rogulje i Mahnića. To je puka kleveta! Dokazano je samo, da su ideje Roguljine bile krive i u najočitijem protuslovlju s Mahničem. Čitao sam pismo Mahnića dru. Živkoviću, koje je i posebno otisnuto u izvještaju slavonskog Seniorata, da je Rogulja *tabula rasa* u filozofiji i teologiji, da nije potkovan u crkvenoj povijesti.²⁴ Protiv Rogulje bio je, kad je napisao *Pred zoru*, skoro sav kler: treba samo čitati 'Stražu', 'Vrhbosnu' i dr. Interkonfesionalno stajalište i Kölnska struja znači nakon enciklike *Singulari quadam* (1912.) zabludu, a Rogulja se još usudio javno isticati, da je uz Kölnsku struju i da se tu radi o dvjema slobodnim strujama u katoličkom pokretu.²⁵ Stoga se ne mogu dosta načuditi, da se polemika svrnula od stvarnih argumenata na lične i počelo operirati u štampi takvim uvredama, koje su nepoznate u katoličkoj javnosti. Moglo se istaknuti, da nijesu svi zaključci točni, ili da nije oportuno takvo što tiskati, kao što misli presvijetli Akšamović, jer – veli – to mi sve i onako već znamo.²⁶ (On naime znade, kao uopće svi djakovčani, koji su ustali proti Roguljinim idejama). Šaljem Ti na uvid neke dokumente; kada ih pročitaš pošalji mi ih natrag; možeš si ih i prepisati. Možda je Providnost htjela, da se na sve ove napadaje ne može braniti, budući [da] je Episkopat zabranio polemiku, koje se zabrane drži

²⁴ Petar Grgec je poslije naglašavao da je Mahnić povukao svoje tvrdnje o Rogulji, što je samo djelomično istina, i to samo ukoliko je priznao Rogulji bonam fidem (koju mu je u prvi mah bio zanijekao), ali nije povukao i tvrdnje o Roguljinom nepoznavanju filozofije i teologije pa i crkvene povijesti.

²⁵ U sporu koji je bio među njemačkim katolicima, Kölnska struja je za radničke strukovne organizacije tražila interkonfesionalizam, tj. da u njima katolici i protestanti mogu biti ravnopravni članovi, dok je berlinska struja tražila da i na ekonomsko-socijalnom polju katolici osnivaju čisto katoličke konfesionalne organizacije, a da s protestantima surađuju samo u formi kartela. Papa Pio X. riješio je spor u prilog berlinskoj struji, dopuštajući privremeno biskupima da u svojim biskupijama mogu tolerirati postojeće interkonfesionalne strukovne organizacije, ali pod uvjetom da svaki katolički radnik takve organizacije bude istodobno u jednom katoličkom prosvjetnom udruženju.

²⁶ I sam je Merz, iako još nije bio pročitao Kniewaldov elaborat nego je samo o njemu čuo, imao osjećaj da sadrži "definitivnu osudu Seniorata obzirom na njegova načela" te da ga ne bi bilo uputno objavljivati prije "auktoritativnog suda" biskupa. Budući da je morao otputovati iz Zagreba, to je svoje mišljenje iznio Kniewald u pismu od 11.V.1927. (Arhiv I. Merz: F2/18).

tek napadnuta strana. Ali to ne smeta; tko vjeruje u moć kršćanstva znade, da načela pobjedjuju unatoč teroriziranja javnog mnijenja.

Ne čudi se, da sam tako oštar. Vjeruj mi, da sam danas plakao, kada sam čitao napadaj 'Seljačkih novina' na Preuzvišenog Šarića (1. VI., *Hijene i vampiri*). Napisao ga je, kako me uvjeravaju, g. S. Barić. I znam: takvi su napadaji u štimungu seniorskih sjednica u Zagrebu, gdje se na preuzv. Šarića napadalo, kada je izdao brošuru o Katoličkoj Akciji. Na tim se seniorskim sjednicama govorilo, kada se radilo o tom, da se prenesu smrtni ostaci biskupa Mahnića, da tu stvar ne treba predati biskupima, već seniorima, jer bi se, kada bi to biskupi preuzeli, "Mahnićeve kosti u grobu okrenule" budući [da] su biskupi bili protiv Mahniću.

Ti se svemu tomu čudiš. To je zagrebački seniorat dopuštao. Ne čudi se stoga, što je borba HOS-a protiv zagrebačkog senioratu znala zauzeti tako oštre forme; uvjeren sam, kada bi seniori u pokrajini znali, što se dešavalo u Zagrebu, da ne bi imali povjerenja u svoje vodstvo.

Ne poričem nikome ortodoksnost, niti iskrenost. No *facta* pokazuju kako se Seniorat strahovito borio protiv Katoličkoj Akciji. Mislim uvijek na zagrebački. Kada sam počeo publicirati dokumente Sv. Stolice u 'Za vjeru i dom' o Katoličkoj Akciji, zabranilo mi se; kada sam prigodom jednog predavanja g. Ujevića u Domagoju o katoličkom pokretu iznio šemu preuzv. Šarića, gdje distingviram Katoličku Akciju od katoličkog pokreta, bio sam odbijen: jer mi ne trebamo Katoličku Akciju; imamo katolički pokret, koji je nešto drugo i daje jedinstvenu nacionalno-političko-ekonomsku orijentaciju svim članovima. A u Seniorskim zapisnicima još mora da stoji, kako kod nas nema Katoličke Akcije. Upravo mi je čudno u zadnje vrijeme toliko očitovanje lojalnosti biskupima – kažem da ne sumnjam u subjektivno dobro uvjerenje mnogih seniora u Zagrebu –, ali stvarno se katolički pokret i dalje vodi u starom smjeru: politizovano; kao da se katolička preporodna akcija mora da veže uz jedan stranački politički smjer; kao da ne može biti dobar i savremen katolik, koji nije pučkaš. Ne shvaćaju, da je Crkva savršeno društvo, koja je sebi dostatna i koja svojim specifičnim sredstvima je u stanju, da unese kršćanstvo u sav društveni život. I obzirom na spor Liga-HOS Biskupska konferencija odredila je, da Liga mora da primi u svoj odbor delegate Djačkog Orlovskog Okružja, a Liga to sve do danas odbija. Nepojmljivo je to! Nepojmljivo je, ali tu su činjenice. Biskupska konferencija brani polemiku, a 'Narodna politika' napada dr. Kniewalda, Orlovski Savez (*Fašizam u Orlovstvu*); 'Katolički List' piše kao seniorsko glasilo pučke stranke, 'Jadran' javlja da

je predavanje 'Kralj Orlova' krivovjerno.²⁷ 'Luč' donosi članak fra Rude Mikulića, gdje iznosi tezu, koja je posve protivna zaključku Biskupske konferencije (Taj zaključak otisnut je u 'Straži'), pače i sama inače nama mila 'Nova Revija' donosi članak Orelovskog, koji je u protuslovlju s Biskupskom konferencijom. Pa da su navodi Orelovskog tačni, ipak je nerazumljivo, da se nakon Biskupske konferencije tako što može publicirati. I 'Luč' danas opet donosi, unatoč ponovne zabrane preuzv. nadbiskupa, napadaj na HOS (*Neuspjeh*).

To su samo neki detalji. Ne velim, da je s naše strane sve suho zlato, ali ako se apstrahira od ličnih i akcidentalnih razlika, mislim, da nije teško vidjeti, da se radi o velikim načelnim razlikama.

I ja držim, da su seniori kod nas jedini agilni i sposobni za javni katolički rad. Nije borba proti seniorima i njihovim sposobnostima i 'subjektivno crkvenom stanovištu', borba je, da oni i objektivno rade u duhu Crkve; da ne samo formalno provedu distinkciju politike i Katoličke Akcije, već da se ova distinkcija provede u njihovu mentalitetu, te onda organizatorno. U radu mora biti prvi kriterij spas duša, dobro sv. Crkve, i to onako kako si to zamišlja Sv. Stolica. Ova misao na Sv. Stolicu i nadležnog Ordinarija mora u tom radu biti glavna norma. Radi se o tome, da Kristu pridobijemo što više duša, a ne da ih radi jednog političkog programa (gdje smo svi pogrješivi) odbijemo od "jedinog potrebnog". Stoga mislim: u svim biskupijama kler valja izvući iz Seniorata, koji je lajičko udruženje, jer kako veli Pio X. 'svećenička vojska mora biti iznad lajičkih društava, pa makar ona bila najbolja'. Svećenici neka se sastaju i rade u svojim zborovima duhovnika Katoličke Akcije. Kod nas su svećenici podijeljeni u dva neprijateljska tabora: svećenike-seniora i svećenike-neseniora. Svećenstvo treba svoju organizaciju pod vodstvom Ordinarija i prema lajicima u pitanjima katoličkog preporoda moraju nastupati jedinstveno i autoritativno. To se neće nikako postići dok bude svećenika-seniora i svećenika-neseniora.

²⁷ "Kralj Orlova" je naslov Merzova predavanja namijenjena orlovskim društvima, o sadržaju enciklike Pija XI. *Quas primas*, od 11. XII. 1925., o Kristu Kralju. Na napadaj 'Jadrana' od 31. XII. 1926. (str. 2) HOS je reagirao cirkularom od 7. siječnja 1927. upravljenom "Uredništvima svih kat. tjednika, mjesečnika itd., predsjedništvima svih organizacija Kat. Akcije, Hrv. Kat. Starješinstvu", ističući da 'Jadran' nije samo povrijedio ugled jedne katoličke organizacije nego se ogriješio i o dužnu poslušnost prema Biskupima koji su zabranili pisati o sporovima u katoličkim redovima. "Odluka katol. rada mora da je ljubav i sloga, a ne međusobna borba. Veza složnog rada na korist Crkve jedino je poslušnost prema Apostolskoj Stolici i mjesnim biskupima."

Zatim što više svećenika izvući iz politike, jer time strada pastva, a on (=svećenik) bi daleko trajnije uspjehe postigao, kada bi svoje energije utrošene u agitaciju uložio u društva Katoličke Akcije. Isto kod lajika valja pod svaku cijenu provesti diobu rada: važniji je rad u Katoličkoj Akciji negoli u stranci, jer taj rad vrši bitan posao. Dok ne bude lajika, koji se budu posve posvetili Katoličkoj Akciji i sve gledali u ovom vidu svećeničkih pomoćnika (spasavanja i posvećivanja duša) dotle ne ćemo moći snažnije naprijed. Primjećuje se: malo je ljudi. Dobro! Ako je malo ljudi, onda najprije valja činiti važniji posao, a to je uzgoj savjesti. Od Crkve je osudjeno načelo: politique d'abord, već ona naglašuje: religion d'abord. Stoga je Crkva u Italiji isticala: priprava za politiku u apstinenciji. Katoličkom Akcijom se u Italiji stvorila Pučka stranka, koja je kod prvih izbora dobila preko 100 zastupnika. Stoga se ne slažem s člankom vlč. Juretića u "Seljačkim novinama" *Katolici na okup*, gdje se ističe, da je politički rad najpreči.²⁸ Nijesu ni Klodvig, ni Karlo Veliki, ni Ljudevit Sveti učinili svijet kršćanskim, već su kršćanstvo širili apostoli i njihovi nasljednici. Tako je u svim dobama (!). Tražimo li kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, sve će nam se nadodati.

Što se tiče vlč. g. dra. Kniewalda ovo je moj sud o njemu: držim, da spada medju najinteligentnije i najnaobraženije katoličke svećenike naše domovine. Po naravi je veoma temperamentan i neki mi rekoše, da je prije – dok ga još nijesam poznavao – u ličnom saobraćaju znao biti mnogima nepodnosiv. Onda je bio teško živčano bolestan. No sada, kako znam, on je u ličnom saobraćaju veoma fin i miran i znadem mnogo omladine, koja bi za njim u vatru. Naprotiv, imade seniora, koji ga živa ne mogu da vide, koji čim ga opaze tako reći počnu da se pjene od bijesa i ne mogu svoju mržnju da ustave. Ja sam uvjeren, da je njegov mozak tako logično i rimsko (=rimski) formiran, da on najsitniju pogriješku u tom pogledu opazi. Možda je njegova pogriješka, što nema strpljenja i hoće da se smjesta provede

---

²⁸ Kad je Merz umro, splitski je *Jadran* od 16. V. 1928. donio – po Kniewaldu (Dnevnik, str. 202) – "objektivni, ali prilično hladni nekrolog. Nije čudo. U uvodniku Slom jedne teorije ističe dr. Juretić da je doživjela slom teorija nekih katolika koji zahtijevaju departizaciju katolika i depolitizaciju klera. To se odnosi u prvom redu upravo na pokojnika, koji, dakako, kao ni nitko drugi, nije tražio ono što dr. J. napada i stavlja nam u usta, nego departizaciju K. A., a to nije jedno te isto. U članku Svećenik i politika, str. 4/5 ističe dr. J.: "Svećenik može i često mora da se bavi politikom... jer to zahtijeva njegovo zvanje, njegov položaj i njegova dužnost prema Bogu i narodu". Dr. Juretić je onaj isti kojemu je Lendić uputio svoje "Otvoreno pismo" 1947. godine. Ne znam je li dr. Juretić 1947. mislio onako kako je pisao 1928.

ono najtočnije i ne miruje dok ne pokaže svu nelogičnost necrkvenog stanovišta. Njemu možda fali prudentia, ali poricati mu lošu [čitaj: dobru] nakanu, mislim, da nije pravo. Imade gvozdenu logiku, protivnika pogodi u srce i mislim, da ga stoga mrze (jer ovi protest i članci o "Vrhbosni" su dokaz mržnje, jer ga se boje). Ja ga lično veoma cijenim i volim iako dobro poznajem i njegove nedostatke.

Ne zamjeri mi, ako ti istresoh svoje srce. Uvjeren sam, da će molitve više koristiti dobroj stvari negoli svi naši argumenti. Stoga se molimo jedan za drugoga i da se Crkva Božja proslavi u našem narodu.

In Christo Rege!

I. Merz".

Ovo pismo, koje nije bilo namijenjeno javnosti, bolje od drugih javnih nastupa s jedne i s druge strane ukazuje na pozadinu spora između Orlovstva i vodećih ljudi zagrebačkog Seniorata. Hrvatska katolička javnost onoga vremena, a i kasnije, nije imala mogućnosti upoznati pravi *status quaestionis*. Jedno, jer je glavna katolička štampa bila u rukama seniora, i način pisanja npr. Stjepana Bakšića i Janka Šimraka o kontroverznim pitanjima (u vezi s Kat. akcijom i politikom) nije pridonosio bistrenju pojmova; s druge strane, nadbiskup Bauer i Biskupska konferencija zabranjivali su pisanje o razmircama unutar katoličkih redova, čega se je – kako veli Merz – držala samo jedna strana. Tako su i biografi Ivana Merza (Kniewald 1932. i Vrbaneč 1943.) morali prešutjeti ovo poglavlje. Kniewald je, dapače, iz životopisa Ivana Merza, koji je već bio složen u tiskari, na zahtjev cenzora morao ukloniti stranicu na kojoj je bio dio navedenoga Merzova pisma o Senioratu.

Tko pažljivo pročita ovo pismo, lako će primijetiti da u njemu nema ništa osobnoga, dapače, i ovdje dolazi do izražaja poznata Merzova tendencija da ispriča drugoga i onda kad smatra da objektivno ima krivo, priznajući mu subjektivno dobru nakanu.²⁹ Merz je opetovano isticao kako treba sačuvati ljubav prema seniorima

²⁹ Dr. Đuro Gračanin je zabilježio kako je u Zagrebu, u doba kad se "razvila velika borba oko načela Kat. Akcije" i "kad su i ponajbolji znali izgubiti ravnotežu", imao razgovor s Merzom, koji je bio predmetom napadaja. "Govorili smo o onima, koji su njega najžešće napadali, koji su ga, po pričanju, crnili s dosta mržnje – i kad sam ja iznenađen svim tim pripovijedanjem prekinuo ga i rekao mu: 'Kako, zar je to naš katolicizam? Kakvi su to oni?' – 'Pa dobri su' odgovori mirno Merz. 'Idu oni i na ispovijed i na pričest... Samo ne uviđaju neke stvari'. I ostao je pri toj tvrdnji, uporno htijući da blago sudi o onima, koji ga nisu volili...". (*Moje uspomene na ličnost dr. Ivana Merza*, Sarajevo, 1933, str. 12).

kao pojedincima, ali se odlučno suprotstavio ideologiji seniorskog vodstva.³⁰ On je uviđao bit problema, ali nije bio shvaćen od protivne strane. Radilo se o "dva svijeta", i zato je želio da Episkopat odluči u kontroverziji. No i njegov priziv na Episkopat bio mu je upisan u grijeh. Ipak je u pismu fra Krešimiru Pandžiću od 3. prosinca 1927. mogao sa zadovoljstvom konstatirati kako je u teoriji ideja Katoličke akcije konačno pobijedila, ali je nadodao kako će se obilniji plodovi moći osjetiti "kad naše generacije ne bude među živima". Ističe, zatim, kako u radu nije išao za nekim političkim ciljem, pa ni nacionalni motivi (jugoslavenstvo – hrvatstvo) nisu bili razlogom razilaženja sa Senioratom, nego jedino želja da se ostvare direktive Sv. Stolice i na taj način udovolji vjerskim potrebama, tj. da se odgoje apostoli koji će činiti više od onog minimuma što su kao kršćani dužni činiti. Merz je zadovoljan što nema više polemike u novinama i što se Orlovstvo lijepo razvija.

Međutim, 10. svibnja 1928. Merz je umro, a u prosincu 1929., pod pritiskom beogradske vlade i na savjet biskupa, Orlovi su zaključili da se raziđu. Tada je, na prijedlog upravitelja Apostolata molitve, o. Josipa Vrbaneka, osnovana nova organizacija, po uzoru na francuske Križare, u koju su listom pristupili bivši Orlovi, a i brojni novi članovi, "pa je tako bio spašen najidealniji pokret mladeži, što ga je Hrvatski narod ikad imao".³¹

Bez obzira na sud o. Josipa Vrbaneka o Orlovstvu kao hrvatskom "najidealnijem pokretu mladeži", na temelju vlastitog proučavanja usudujem se ustvrditi da je upravo to razdoblje koje je najdublje označila pojava Ivana Merza i njegova borba za Katoličku Akciju, bila duhovno najplodnija za Crkvu u Hrvata u prvoj polovici XX. stoljeća.

---

³⁰ Na jednom listiću (u arhivu Ivana Merza: F 38–11) Merz je formulirao svoj pogled na spor sa Senioratom ovako: "Najdublji razlog spora u katoličkim redovima kod nas jest, što seniorima manjka dovoljna katolička izobrazba uma. Katolici su po sreću, a obzirom na život, socijalno pitanje, estetiku itd. imadu bona fide (jer su tako uzgojeni) liberalne nazore. Spor je radi bojazni pred Senioratom, koji je organizac. oslon liberalnog katolicizma u Hrvatskoj. Orlovsku organizaciju brižno valja čuvati pred tim utjecajem, provesti separaciju. Iz te organizacije prave ideje širiti i kada prava načela budu primljena posvuda, nestat će povod sporu – pače bit će možda i suvišno posebno organizirano dačko Orlovstvo. Spor valja liječiti u korjenu katolički (skolastički) formirajući inteligenciju (srednoškolce i akademičare) i potpuno katolički formirajući kat. javno mišljenje. Trebamo kat. sveučilište, trebamo filozofsko-apologetske tečajeve za akademičare i inteligenciju, trebamo filozofsko-apologetske ferijalne kongrese (Opera dei Congressi), trebamo reviju koja donosi dokumente Sv. Stolice i druge članke točno orientirane, trebamo dnevnik Katoličke Akcije za šire slojeve."

³¹ Josip Vrbanek, *Vitez Kristov*, Zagreb, 1943., str. 158.

Treba samo imati u vidu tešku duhovnu situaciju u kojoj su se nalazili i hrvatski narod i Crkva u njemu neposredno nakon Prvoga svjetskog rata; bilo je to vrijeme koje je Petar Grgec, dvadeset godina kasnije (1938.), označio kao "razdoblje najdublje hrvatske depresije".³² I dok su stanoviti katolički intelektualci okupljeni u Senioratu (poglavito zagrebačkom) očekivali da će svojim angažmanom na političkom polju (HPS) najbolje pridonijeti rekristijanizaciji društva, Ivan Merz je shvatio da je potrebno najprije raditi na duhovnoj izgradnji pojedinaca, koji će onda biti apostoli svetosti (!).³³ On je uzeo doslovno Isusove riječi: Tražite najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, i sve će vam se ostalo dodati. U program sebi, a onda i svima onima koji se angažiraju u apostolatu, stavio je na prvo mjesto unutarnji život: molitvu, Euharistiju, ljubav prema Crkvi i djelatnu povezanost s hijerarhijom u spasavanju duša. Organizacijske forme i vanjske manifestacije bile su mu sekundarne; za njega je bilo bitno da članovi katoličkih organizacija žive životom milosti, bez teškoga grijeha.³⁴ Taj je program bio sažet u Merzovoj redakciji Zlatne knjige hrvatskih Orlova. Tisuće hrvatske mladosti, muške i ženske, bile su odgajane u ovom duhu u orlovskim društvima dvadesetih godina. Govoriti pak o tome koliko je takav odgoj imao uspjeha, ima smisla koliko i govoriti o konkretnoj realizaciji evanđelja: kršćanstvo u svom povijesnom ostvarenju uvijek iznova počinje sa svakim pojedincem koji prihvati Kristovu poruku spasenja. U kojoj će mjeri uskladiti svoj život s evanđeljem, ovisi o osobnom zalaganju i suradnji s Božjom milošću. Međutim, neosporna je činjenica da je i u hrvatskom katolicizmu kao cjelini prije Drugoga svjetskog rata došlo postupno do znatnog pomaka na bolje u odnosu na stanje kakvo je bilo dvadeset godina

³² Petar Grgec, *Sveta Hrvatska*, reprint, Zagreb, 1989., str. 224.

³³ U tome je Merz bio na istoj valnoj dužini s Rudolfom Eckertom, koji je još 1910. inzistirao da se u Pokretu poradi na dubljem duhovnom životu članova, usavršujući pojedince koji će "u što užoj zajednici s Njim (Isusom u Euharistiji), izvorom istine i ljubavi, snage i života" raditi na duhovnoj obnovi Hrvatske (v. gore).

³⁴ Mjesec dana prije smrti, 11. travnja 1928., Merz je pisao fra Krešimiru Pandžiću: "Uvjeren sam, da je Orlovstvu osiguran siguran i velik uspjeh u našem narodu, ako se bude i dalje polagala prava i najveća pažnja na duhovne i vrhunaravne vrednote, pri uzgoju članstva i javnom radu. Ne bude li se to činilo, bolje je da propadne. Stoga smo mi ovdje unatoč velikih napora, zapreka i svega što sa sobom donosi svaki apostolat, puni optimizma i radimo s najvećim mirom i pouzdanjem bojeći se samo grijeha i ni jedne druge sile na tom svijetu. Borbe zadnjih godina dovoljno su nas uvjerile, da nema te sile na svijetu, koja bi nam mogla naškoditi, tako dugo dok se budemo utjecali SAMO, i to SAMO u pomoć Gospodina. A da će i dalje biti križeva, to je zakon, jer nema spasavanja i posvećivanja duša bez trpljenja po uzoru Učiteljevom."

ranije. Općenito, stvorio se jedan novi mentalitet, zahvaljujući upravo duhu koji je Ivan Merz, sa svojim suradnicima, unio u hrvatske katoličke redove. Taj se nadasve očitovao u većoj crkvenosti i klera i katoličkih laika, u ljubavi prema Kristovu Namjesniku i u uvažavanju njegovih direktiva.³⁵ Davalo se više važnosti sakramentalnomu životu katoličke omladine, što nije bilo bez utjecaja i na porast duhovnih zvanja.³⁶ I kvaliteta odgoja svećeničkih kandidata bila je bolja. Sve je to pridonijelo jačanju hrvatskog katolicizma, koji je tako postao spremniji da dočeka navalu komunističkog bezboštva i progona Crkve.

Unatoč velikim zaslugama Ivana Merza za Crkvu u Hrvata, Ivo Lendić nije osjetio potrebu da mu ime spomene. Teško je vjerovati da on nije znao za životopis Ivana Merza, što ga je 1932. godine u Zagrebu izdao dr. Dragutin Kniewald; drugo je pitanje je li ga pročitao. I tako u Lendićevim *Božjim kotačima* ima lijepih sugestija što bi sve trebalo i kako bi trebalo raditi na polju katoličke akcije, no radi se zapravo o nečemu što je dvadesetak godina ranije Merz nastojao provesti, pa dijelom i uspio. Da, ali Merz je bio isključen iz Seniorata jer se borio za izvanstranačku Katoličku akciju, pa je i nakon iznenadne smrti, iako općenito poštivan zbog krjeposna života, ostao u sjeni kod onih na drugoj strani.³⁷ Tako se može razumjeti da i Ivo Lendić, koji je

---

³⁵ Merz je dao ideju da se svake godine slavi Papin dan. (Sjećam se kako je Papin dan 1941. svečano proslavljen u Splitu čak i akademijom u kazalištu, a prigodno je predavanje održao direktor državne klasične gimnazije, prof. Ivo Juras.) Studirale su se papine enciklike i, po svjedočanstvu mjerodavnih suvremenika, ugled je papin (što je pridonosilo i većem ugledu biskupa) puno više značio u hrvatskom katolicizmu tridesetih godina i kasnije nego je to bio slučaj neposredno nakon Prvoga svjetskog rata.

³⁶ U *Zlatnoj knjizi hrvatskih Orlova* tražilo se da članovi barem svakog mjeseca pristupe sakramentima pokore i pričesti. A što se tiče duhovnih zvanja, dovoljno je spomenuti da je Zagrebačka nadbiskupija 1923/24. imala samo 15 bogoslova u sva četiri tečaja, od kojih samo 2 mladomisnika: najmanje od postanka sjemeništa, tj. od 1549. godine! I u 1922. i 1926. su bila samo dva zagrebačka mladomisnika. (Usp. Curriculum vitae dr. Janka Penića, u arhivu Zavoda Sv. Jeronima u Rimu). Godine 1938. bilo je 126 bogoslova Zagrebačke nadbiskupije (v. *Opći šematizam Kat. crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo, 1939., str. 30).

³⁷ Dragutin Kniewald u svom Dnevniku bilježi kako je na sprovođu Ivana Merza "čuo kako je jedan svećenik rekao: 'Evo tako reći cijeli katolički Zagreb prati Merza, samo nema onih koji su ga isključili iz svoje sredine'. Ne znam tko je to bio, ali je točno da nije bilo ni dra Marakovića, koji je sve do nedavna toliko isticao svoga nekadašnjeg djaka Merza i njime se ponosio, ni drugog nekog vidjenijeg seniora, osim dra Markulina, koji se uvijek držao po strani od tih trzavica. Ne znam da li je uopće još koji senior bio prisutan". Kniewald dalje bilježi: "Kako mi je god teško moram ipak zabilježiti što mi je rekao Nikola Kresnik, sjemenišni vratar i krojač, Orao od početka. Kad se pročulo da je dr. Merz umro zazvonilo je na katedrali veliko zvono. To se dešava samo kad umre kanonik ili nadbiskup. Ljudi su izašli

došao na studij u Zagreb potkraj 1926., u domagojskom krugu očito nije imao prilike dobiti objektivnu sliku o Ivanu Merzu i njegovoj ulozi duhovnog skretničara u Katoličkom pokretu, i to upravo u smislu onakve Katoličke akcije kakvu je on sam godine 1947. zamišljao.³⁸

Danas Crkva slavi Ivana Merza kao blaženika, i to zbog njegove svetosti,³⁹ a njegova je herojska krjepost došla do izražaja osobito u njegovu apostolskom radu za dobro hrvatske katoličke mladeži. Za razliku od brojnih katoličkih javnih radnika koji su svoje energije trošili uglavnom na izvanjski rad, Merz je imao evanđeosku viziju apostolata. Još 18. listopada 1921. pisao je iz Pariza svom bolesnom prijatelju ing. Draganu Maroševiću: "Jesi li ikada na to pomišljao da ti trpiš za naš Pokret? Jesi li svoje muke prikazao Gospodinu Kristu za Pokret? Katolicizam se neće širiti u nas ako ne bude bilo *Radnika, Molitelja i Patnika*. To je jedan zakon u širenju Kraljevstva Božjega na zemlji. Naš Pokret je stvorio dosada samo prvi tip (Radnika) i mi

---

iz svojih kurija i iz sjemeništa da vide tko je umro. Pred katedralom sastali su se Nikola Kresnik i vlč. X [Kniewald navodi prezime!]. Saznavši da je umro dr. Merz, rekao je vlč. X [senior] Kresniku: "Tako će Gospodin Bog svakoga smaknuti (ili neku riječ istoga smisla) tko je protiv nas". A kad je Kniewald 1932. godine izdao Merzov životopis, za koji je dr. Milan Beluhan napisao da je "prava fotografija Ivanova, i to od onoga intimnog prijatelja, s kojim je često dijelio svoje osnove, svoje boli, kojemu se većma otkrivao", seniorska Hrvatska Straža je nastojala obezvrijediti knjigu. Došlo je do polemike: tri puta je Kniewald slao ispravak na pisanje HS i svaki put je HS, po zakonu o štampi, donijela ispravak (3. 5. i 10. V. 1932.), ali i svoje primjedbe, koje su u krajnjoj liniji imale, kako bilježi Kniewald u Dnevniku, str. 214, "obeskrijepiti i onemogućiti knjigu". Kad je Kniewald 10. V. poslao "uredništvu HS preko suda (radi zakonskih posljedica)" četvrti ispravak, dobio je od nadbiskupa Bauera kratki dopis u kojem mu priopćuje "da je zabranio svaku daljnju polemiku u predmetu biografije o pok. Merzu i da prema tome ne dozvoljava da se moj ispravak od 10. V. o. g. objelodani u HS. Dakle, oni su smjeli onako napasti, a ja se ne smijem braniti!"

³⁸ Usp. *Božji kotači*, str. 58-86. – U Lendićevu tekstu ima jedan detalj koji će jedva tko razumjeti, a odnosi se na navodne napadaje na pok. Petra Rogulju. Na str. 150. naime piše: "Rogulji ni mrtvome nisu dali mira!" To je jeka kampanje koju je vodstvo Seniorata podiglo protiv anonimnog pisca članka Hrvatski katolički pokret, objavljenog u Vrhbosni od 20. svibnja 1927., optužujući ga da je napao biskupa Mahnića i Petra Rogulju. Svi su znali da je pisac dr. Dragutin Kniewald, a tko pročita njegov članak, nikako se ne može uvjeriti o utemeljenosti optužbe. Tu su nedoličnu kampanju osudili i nadbiskup Šarić i Ivan Merz (v. F. Veraja, *nav. dj.*, str. 586-587), no u seniorskim se redovima nastavilo i dalje pričati o "napadajima na mrtvoga Rogulju", te je to opetovao i I. B. (Ivo Bogdan?) u *Luči* za siječanj-veljaču 1935. Kniewald u *Dnevniku*, str. 272, prepisuje dotični odlomak toga članka, izražava sumnju da je I. B. uopće pročitao ono što je objavila Vrhbosna, te dodaje: "valjda je pod dojmom one galame koja se i dalje podržava."

³⁹ O tom argumentu v. F. Veraja, *Postupak za kanonizaciju Sluge Božjega Ivana Merza*, u: Crkva u svijetu, 37 (2002), 4, str. 474-486.

smo si stvorili u našim dušama ideal Radnika za Katolički pokret. Molili smo se manje, a trpjeli smo kada smo morali. Zadnji tip je svakako vrhunac - imitacija potpune žrtve Spasiteljeve na Križu. I vidim u našem pokretu već priličan broj patnika. Pošto slučaja nema, to držim da je plan Providnosti upravo u tome da spoznamo ovaj misterij Njegova života: trpjeti za druge."⁴⁰ Merz je u svom kratkom životu ostvario ovaj ideal katoličkog apostolata: bio je ne samo neumorni radnik na polju katoličke akcije, nego prije svega čovjek duboke duhovnosti, molitvom uronjen u Boga, ali i veliki patnik koji je, iz ljubavi prema Spasitelju i dušama, prihvaćao trpljenje kao sredstvo apostolata. Takav apostol nije mogao proći zemljom a da ne ostavi traga u dušama svojih suvremenika, a Crkva ga je našla dostojnim da bude javno štovan kao blaženik i ostane trajnim uzorom za buduće naraštaje.

Merz se, takoreći, identificirao s Hrvatskim katoličkim pokretom. Kao student bio je ponosan što mu pripada, a po povratku u Zagreb u duhovnim je vježbama 1923. odlučio posvetiti se, kao svjetovnjak, katoličkim organizacijama: "Služit ću Bogu kao korektiv u katoličkim organizacijama, jer spoznajem permanentne odstupe od pravih doktrina (Sen[iorat], Orlovstvo, Domag[o]). Reprezentant idealizma Kat[oličke] Akcije u sjemeništu."⁴¹ On je uistinu izvršio svoju misiju korektora u Katoličkom pokretu, pridonijevši najviše da se Pokret ne poistovjećuje s jednom političkom strankom. Ustvari, on je ponovno i u jačoj mjeri stavio naglasak na ideale kojima se Pokret vodio od svog osnutka. A za Pokret, koji je u svojim prvim redovima imao ljude poput Rudolfa Eckerta i Ivana Merza, zbilja je nerazložno ustvrditi da je "potpuno zakazao i neuspio".⁴²

---

⁴⁰ Original u Arhivu I. Merza (v. F. Veraja, *nav. dj.*, str. 465).

⁴¹ *Dnevnik*, studeni 1923.

⁴² U ovom članku nisam uvijek citirao sve izvore na kojima se temelje neke tvrdnje; za potpuniju informaciju potrebno je posegnuti za navedenom mojom knjigom, gdje je sve dokumentirano. Jure Krišto u svojoj knjizi *Hrvatski katolički pokret*, Zagreb, 2004., moju knjigu uopće ne navodi u Bibliografiji, ali je spominje u nekoliko bilježaka, i to samo naslov, bez navođenja stranica. Očito je nije proučio, inače bi drukčije pisao o nekim stvarima. Ovdje ne ulazim u pojedinosti, samo opetujem, što sam već gore naglasio, da je nemoguće objektivno pisati o kontroverzijama u katoličkim redovima dvadesetih godina na temelju novinskih članaka, bez poznavanja arhiva Ivana Merza i Dragutina Kniewalda. Kriština knjiga može poslužiti da čitatelj dobije općenit pogled na Katolički pokret i da sazna za tolike hrvatske javne radnike čija su imena u vrijeme komunizma otišla u zaborav.

IL MOVIMENTO CATTOLICO CROATO "MALRIUSCITO E
PIENAMENTE FALLITO"?

Sommario

Il Movimento Cattolico Croato è stato di fondamentale importanza per il cattolicesimo nelle terre croate nella prima metà del secolo XX. Pertanto è difficile comprendere come un intellettuale cattolico abbia potuto affermare, che tale Movimento era pienamente fallito. L'autore del presente articolo ritiene opportuno richiamare in memoria le difficili condizioni in cui sorse il predetto Movimento e gli ideali che ispirarono la prima generazione del laicato cattolico croato organizzato: si trattava, infatti, di salvare i valori cristiani nella società croata che erano gravemente minacciati dal liberalismo che stava invadendo tutti i settori della vita pubblica. In tali circostanze era normale che i laici cattolici s'impegnassero anche sul piano politico, ma proprio su questo terreno avvenne la rottura dell'unità del Movimento cattolico. Mentre Petar Rogulja e il Seniorato Cattolico Croato davano la precedenza al lavoro nell'ambito del Partito Popolare Croato, non mancarono quelli che in quest'orientamento vedevano il pericolo della politicizzazione del Movimento stesso. Fu soprattutto per il merito di Ivan Merz che si arrivò all'affermazione dell'Azione Cattolica non partitica, quale la volle papa Pio XI, nell'organizzazione delle Aquile Croate; così fu di nuovo messo l'accento sulla formazione spirituale della gioventù, il che fu di grande importanza per il periodo successivo del cattolicesimo in Croazia.

Ona također omogućuje čitatelju da lakše dođe do samih izvora autorovih informacija. – Bilo bi korisno za buduće povjesničare kad bi se stvorio arhiv Kat. pokreta, gdje bi se sakupilo sve (u fotokopijama ili i na CD) što se odnosi na ovaj predmet.

N. B. Katolička Akcija nakon smrti Ivana Merza trebala bi biti predmetom posebnog članka, ako ga dospijem napisati.